

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 7 Sayı: 34 Volume: 7 Issue: 34

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

DİL DEVRİMİNİN GERÇEKLEŞMESİNDE TÜRK DİL KURUMUNUN ROLÜ THE ROLE OF TURKISH LANGUAGE ASSOCIATION IN THE LANGUAGE REFORM OCCURENCE

Ömer GÜNDÜZ*
İsmail FIRAT**

Öz

Osmanlı Devletinde 19. Yüzyılda başlayan batılılaşma hareketleriyle birlikte devletin bekası için kaçınılmaz bir unsur olarak görülen ve ulus olma bilincinin en büyük göstergelerinden biri olarak görülen dil sorunu belirli dönemlerde hakim ideolojilerin etkisiyle farklı boyutlar içinde tartışılmıştır. Özellikle Fransız ihtilali sonrası ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla ulusal diller önem kazanmış, bu bilinç Osmanlı Devletinde de etkisini göstermiştir. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte dil alanında asıl köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Dil politikaları modern ulus-devlet yapısını oluşturma doğrultusunda gerçekleşmiş, dilde modernleşme çalışmalarını bu alanda çalışmaları yürütecek dil kurumu yürütmeye başlamıştır. İşte bu makalede de; dilde modernleşme, anlaşılır bir dil oluşturma, dilde sadeleştirme şeklinde karşımıza çıkan dil devrimi gerçekleşirken Türk Dil Kurumunun tarihsel ve felsefi arka planının ve dil devriminin gerçekleşmesinden araç veya amaçsal fonksiyonunun ne olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dil Devrimi, Türk Dil Kurumu, Türkçülük, Dil Siyaseti.

Abstract

The language problem, regarded as unavoidable factor of permanence of the Empire with the westernization movement which had began in 19th century in Ottoman Empire and as one of the biggest indicators of the senses of being a nation, was argued in certain times with the effect of dominant ideology at different dimensions. Especially after the French revolution, the national languages became important with the rise of nation-states, and this awareness showed its effects on the Ottoman Empire too. Real fundamental changes occurred in the language field with the proclamation of the republic. Language policies raised in accordance with constituting of structure of modern nation-state, and the Language Association which would carry out the work in this field started to carry out the modernization works.

So, in this article, it is tried to specify what the historical and philosophical background of Turkish Language Association and, its instrumental and teleological function on taking place of language reform, while language reform which confronting us in the form of language modernization, creating an understandable language and simplification of language, coming true.

Keywords: Language Revolution, Turkish Language Institution, Turkish, Language Policy

Giriş

Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve ardından kurulan yeni devletin oluşturmaya çalıştığı toplumsal yapıyı en temel mesele olarak ilgilendiren konuların başında dil meselesi gelmektedir. Dil meselesi gerek Osmanlının son dönemlerinde ve gerekse Cumhuriyet döneminde sosyal ya da toplumsal kaygılarla ele alınmıştır. Sosyal ve toplumsal bir kaygı taşıyarak ortaya çıkan konu dönemin geçerli ideolojilerinin etkisiyle de dönem dönem farklı boyutlar içerisinde tartışılmıştır.

Avrupa'da Reform ve Rönesans hareketleri ve ardından Fransız ihtilaliyle birlikte ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla başlayan ulusal dillerin önem kazanması bu alanda yapılacak çalışmaların hızını artırmıştır. Bu dönemde Türk toplumunda geliştirilen siyasetlerin temelinde

* Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Doktora Öğrencisi.

** Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Doktora Öğrencisi.

yatan ulus olma bilincinin en büyük göstergesi olarak görülen dil sorunu belirli dönemlerde değişim sürecine sokulmuştur. Bu konu devletin bekası için kaçınılmaz bir unsur olarak görülmüştür. Özellikle 19. Yüzyılda başlayan

batılılaşma hareketleriyle birlikte Osmanlı aydınlarının da en çok üzerinde durduğu konuların başında gelmiştir. Osmanlının yıkılması ve ardından Cumhuriyetin ilanıyla birlikte aynı bilincin devam ettirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Yeni devletin kendisini temel alacağı yeni kimlik yapısı gereği dilde Türkçeleşme, Öz Türkçecilik gibi yeni anlayışlar benimsenirken, aynı zamanda toplumsal dayanağını da yaratma kaygısı belirlemiştir. Eskinin tüm yapılarının silinmesi ve yerine yeni yapıların yerleşmesi son derece önemli bir dönüşümü beraberinde getirmiştir.

İşte dilde modernleşme, yeni kavramların Türkçe'ye uygun hale getirilmesi, anlaşılır bir dil oluşturma, dilde sadeleştirme şeklinde beliren dil devrimi gerçekleşirken Türk Dil Kurumu'nun tarihsel ve felsefi arka planının ne olduğu, Atatürk döneminde dil devriminin gerçekleşmesinde kurumun bir amaç mı yoksa bir araç mı olduğu sorusu bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

1. Tanzimat Sonrası Dilde Yaşanan Gelişmeler ve Tartışmalar

Osmanlı devletinde batılı devletlerin zorlamasıyla başlayan yenileşme hareketleri sonucunda azınlıkların elde ettikleri kazanımlarla beraber ulusalcı fikirlerin iyice pekiştirilmesi, Türk aydınlarında da yeni arayışları başlatmıştır. Tanzimatla başlayan bu hareket günümüze kadar şiddetli bir biçimde tartışma konusu olmuştur. Tanzimat, dil konusunun daha önceki dönemlerde rastlanmayan ölçüde tartışılmaya açıldığı bir devirdir. Dile ilişkin ilk kaygı Reşit Paşa'dan gelmektedir. "Eğitimin halk arasında kolayca yayılabilmesi için fen ve sanata ait kitapların herkesin anlayabileceği bir dille yazılması lüzumu üzerinde durmuştur". Bu kaygının nedeni her ne kadar yeni oluşan ulus devletlerle beraber ulusalcılık olarak gözüke de, asıl nedenlerden biri de Avrupa'yı anlamak ve bunu geniş toplum kitlelerine iletmek olarak gözükmektedir. Hayatın her alanında olduğu gibi dil alanında da Tanzimat'ın ilanıyla beraber başlayan yeni bir sürece girilmek istenmektedir. Hedeflenen asıl amaç batıyı anlamaya çalışarak Osmanlı toplum yapısının her alanda iyileştirilmesi isteğidir. Darülfünun mektebinin kurulması, ilk defa Fransa, İngiltere ve Avusturya gibi ülkelere eğitim amaçlı öğrenci gönderilmesi askeri ve siyasi olarak kurumların iyileştirilmeye çalışılması için yapılmıştır. Galatasaray Sultanisi'nde eğitimin Arapça ve Farsça yapılırken Fransızcaya dönüştürülmesi bu kaygıya iyi bir örnek teşkil etmektedir (Şavkay, 2002: 27-28).

Türkçenin ilim dili olmasını savunan diğer ilim adamı Ahmet Cevdet Paşa'dır. Ahmet Cevdet Paşa "Türkçenin bilim dili durumunu alabilmesi için Osmanlıcanın sadeleştirilmesini, eserlerin herkesin anlayabileceği tumturaklı ifadelerden uzak, açık bir dille yazılmasını ilmi ve kültürel gelişme kavramlarını karşılayabilecek yeni terimlerin bulunması" fikrini savunmuştur. Tanzimatın ilanıyla başlayan eski dil ve edebiyatın tümüyle eleştirilmesi fikrini birinci dönem aydınları Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa dil ve edebiyatta "estetik bir gayeden çok sosyal fayda" sağlaması prensibine" dayandırarak ele almışlardır (Şavkay, 2002: 28). Ziya Paşa'ya göre aslında asıl olan dil İstanbul ahalisi ile taşra halkının kullandığı dildir. Bu dilin kullanılmamasının toplumla devlet arasında iletişimin kopukluğu anlamına geldiğini ve bu kopukluğun giderilmesi gerekliliği üzerinde durur (Şavkay, 2002: 29).

Tanzimat döneminde dile ilişkin söylenenlerin yanında diğer önemli bir konu imla ve alfabe meselesidir. Daha sonra detaylı bir biçimde tartışılacak olan alfabe konusunun bu dönemde tartışılıyor olmasının en büyük etkenlerinden bir tanesi batılılaşma ve buna paralel olarak gelişen ulusallaşma sorunudur. Tanzimat döneminde imla üzerinde ittifakla durulan konu Osmanlıcanın içinden çıkılmaz bir imla yapısı içinde bulunmasıdır.

2. Meşrutiyet Döneminde Dil Tartışmaları ve Dilde Türkçülük

Dil konusunda meşrutiyet döneminde yapılan en önemli tartışmalar dilde özleştirme hareketi altında ele alınabilir. Türkçenin bir kavim lisanı olması gerekliliği, dile giren bütün yabancı unsurların atılması ve yerine Türkçe karşılıklar bulunması gerektiği tartışmaların odağını oluşturmuştur. Dilde tasfiyecilik ve ya özleştirmecilik akımı olarak öne çıkan bu akım Ziya Gökalp tarafından yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Ziya Gökalp, yazıları ile

Türkçeciliğin, bilhassa Fuat Köse Arif tarafından tasfiyecilik şeklinde tamamen ters ve yanlış anlaşıldığını; halkın konuşma diline geçmiş olan “hasta, kitap, mektup, kalem, imam, müezzin, namaz, cami, şair, şarap, şafak” gibi Arap ve Fars aslından olan bütün kelimeleri Türkçeden çıkartıp atamayacağımızı, atmaya da lüzum olmadığını beyan etmiştir (Ülkütaşır, 1996: 1111-1112).

Dilde vatanseverlik duygularının işlendiği yazarlardan biri Mehmet Emin Yurdakul’dur. Etkisi geniş çaplı olmasa da şiirlerini Türkçe ve hece vezniyle yayınlamak İmparatorlukta yaşayan Türklere ulaşmak amacını benimsemiştir. Dile ilişkin ilk programlı girişim ise Selanik’te Ömer Seyfettin’in çıkartmaya başladığı dergi etrafında oluşmuş bir akımdır. Arapça ve Farsça kullanılan dilbilgisinin kullanımına son verilmesi ve yine bu dillerde kullanılan kelimeler varsa bunlara karşılık Türkçe eşanlam karşılıkları olan kelimelerin kullanılmasını savunurlar.

Öteden beri devam eden yabancı terimler meselesi aslında Osmanlı aydınlarının en çok üzerinde durduğu konulardan biridir. Her alanda olduğu gibi dilde de batılı toplumların dillerinden Osmanlıya nüfuz eden yeni terimler Tanzimat boyunca tartışıldığı gibi daha sonraları da gündeme sürekli gelmiştir. Dilin yirminci yüzyılın başlarından itibaren tartışılması Tanzimat döneminin aksine bir ulusal problem haline dönüşmeye başlamıştır. Tanzimat dönemi aydınlarında dil konusu hayatın her alanında olduğu gibi toplumsal bir mesele olarak tartışılmakla beraber milli bir yapıda ele alınmamıştır. Bu dönem aydınları arasında yapılan tartışmaların başında Osmanlı devlet sisteminin kullandığı dil ve aynı zamanda entelektüellerin kullandığı dille toplum arasında kullanılan dilin farklılıklarına dikkat çekilmektedir. Ayrıca dile yabancı terimlerin girmeye başlamasıyla karşılaşılacak kargaşanın önüne geçilmek için gösterilen çabalar vardır. Yeni Lisanslılarla birlikte dilde Türkçeleştirmeye doğru bir yol izlenmekte ve yapılan tartışmalar hep bu yönde olmaktadır (Heid, 2001: 14). Dil tartışmalarındaki bu durum daha sonra kurulacak olan Cumhuriyet aydınlarının da bu konuya ilişkin izleyecekleri yolun ana temasını oluşturacaktır.

İkinci Meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra Osmanlı Devleti’nde söz sahibi olan İttihat ve Terakki Kadroları’nın izlediği genel siyasete uygun bir dil tartışmasının yapılmaya başlandığını görülmektedir. Özellikle Balkanlarda başlayan milliyetçi ayrılıkların ardından Osmanlı aydınları arasında da aynı doğrultuda fikirler ortaya çıkmaya başlamış ve dilde bütün Türk dünyasını içine alan fikirler ileri sürülmüştür. Osmanlılık, İslam ve Medeniyet kavramları temelinde oluşan bu tartışmaların ana ekseninde Türklük kavramı bulunmakta ve yönetenle yönetilen arasında kullanılan dil farklılıklarına dikkat çekilmektedir. Tartışmanın diğer bir yönünü de Osmanlı aydını ile tebaanın kullandığı dil arasındaki uçurum oluşturmaktadır. Son dönem Osmanlı aydını Türk toplumunun eğitimde geri kalmışlığını, okuryazar oranının azlığını dilde aramaya çalışmışlardır. Osmanlıcanının eğitimde öğrenilmesinin zorlukları karşısında ilk defa alfabe konusu gündeme gelmiş ve yeni alfabe oluşturulması yönünde fikirler ortaya atılmıştır (Ceyhan,2007: 14-15).

Görüldüğü üzere, Meşrutiyetten sonra tartışmaların odağında Türk toplumunun içerisinde bulunduğu kültürel, dini ve sosyal durumunun ele alınması yeni fikirlerin ortaya çıkmasına neden olmuş ve dil konusu ulusal kimlikle beraber ele alınmaya başlanmıştır. Son dönem Osmanlı aydınları ümmet kavramını bir kenara bırakarak bu kavramın bütünlükçü ve kuşatıcı halkasından kopardıkları Türklüğün bir millet kavramı olarak ele alınması yeni bir tezin doğmasına neden olmuştur. Osmanlı aydınlarının yıllarca süren savaşlar ve ağır dış baskının karşısında çözüm olarak ortaya koymaya çalıştıkları halka ulaşmak ve Osmanlı toplumunda unutulmuş bir millet olarak Türklüğün yeniden diriltilmesi fikri şiddetli bir biçimde tartışılmaya açılmıştır (Heid, 2001: 16).

Osmanlı’nın son dönemlerinde Türk dilinde meydana gelen tartışmaların merkezinde batılılaşma ve uluslaşma kavramları yer almaktadır. Ulusal ve milli bir dilin oluşumunda eski kültür ve uygarlık yapısından yeni bir kültür ve uygarlık yapısına doğru evrim şeklinde bir yol izlenmeye çalışılmış, kurtuluş reçetesi “Türkçülük yada İslamcılık” en geçerli yol olarak görülmüştür. Türkçülük akımı hızlı bir gelişim göstermiş, birbirinden farklı amaçlarla ortaya

çıkmiş olsa da, temelde bütün Türk milletini dil, din, kültür ve medeniyet kıstasları itibariyle tek bir millet olma yolunda birleştirmeye dönük çabalarla kendini göstermiştir.

Ziya Gökalp dil ile ilgili olarak bütün Türkler için ortak ve umumi bir Türkçe, bir edebiyat ve bilim dili düşünmektedir. Türkiye'nin milli lisanı İstanbul Türkçesidir diyen Gökalp "İstanbul'da iki Türkçe var: Biri konuşulupta yazılmayan İstanbul lehçesi, diğeri yazılıpta konuşulmayan Osmanlı lisanıdır. Bu ikiliği ortadan kaldırmak için, ya yazı dilini aynı zamanda konuşma dili haline getirmek yahut konuşma dilini aynı zamanda yazı dili haline koymak gerekir" şeklinde görüşlerini belirtmiştir (1976: 105-106).

Türkçülük akımının yerleşmesinde bazı dernek ve cemiyetler de etkili olmuşlardır. İlk olarak, 20. yüzyılın başlarında Türk tarihinin milliyetçiliği esas alarak incelemek için kurulan Türk Derneği Türk kültür ve tarihiyle ilgili olarak araştırmaların yapılması, Türkçeyi sevdirmek ve yaymak için Türkçenin sadeleştirilmesi amacıyla kurulmuş, Türk dilinin bilimsel bir temelde incelenmesini sağlamıştır (Oba,1995: 208). Aynı zamanda, kurulan Türk Yurdu Cemiyeti Türk milletinin siyasal olmayan, kültürel kurumlarla ilgili olarak ve bilimsel Türk Tarihi adı altında ortaya çıkarmak amacıyla kurulmuş ve çıkardığı dergiyle faaliyetini sürdürmüştür. Fuat Köprülü ve Ziya Gökalp gibi üyelerinin bulunduğu tarihçi ve sosyal bilimlerle ilgilenen aydınlar yeni bir Türk tarihi ve Türk kültürü araştırması işine koyulmuşlardır. Türk Yurdu Dergisinde faaliyet gösteren grup Türk milliyetçiliğinin kültürel ve entellektüel olarak güçlendirilmesinde önemli roller oynamıştır (Akçura,1998: 165).

Tarih alanında yapılan çalışmaların en önemlilerinden biri olan bir başka dernek ise, Türk Ocağı'dır. Kuruluş amacı Türklerin milli terbiye ve ilmi, sosyal, iktisadi seviyelerinin ilerleme ve yükselmesiyle Türk ırk ve dilinin olgunlaşmasına çalışmaktır. Ocağın çalışmaları arasında Osmanlı öncesi Türklerle ilgili olarak etnoloji, antropoloji, arkeoloji ve dilbilim alanlarında yapılan çalışmalar tarih bilimi adı altında yapılmıştır (Akçura,1998: 196).

Tanzimat ve II. Meşrutiyet döneminin cumhuriyete belki de başlıca mirası, resmi ideoloji oluşumudur. II. Meşrutiyet'te Türk-İslam sentezine dönüşen resmi ideoloji Cumhuriyetle birlikte Türk milliyetçiliği olarak berraklaşacaktır. Cumhuriyetin milliyetçiliği artık doğru bir adreste, ulus-devlet sistemi içinde işlenmektedir. Türklük ise hukuki, kültürel, ırki ve dini niteliklerin bir kimyası olarak biçimlenecektir. II. Meşrutiyet döneminde resmi tarih yazımındaki yeniliklerden biri olan Tarih-i Osmani Encümeni, Cumhuriyet döneminde önce Türk Tarihi Encümeni adını alacak, sonra kapatılarak yerine Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (Türk Tarih Kurumu) kurulacaktır. Başka alanlarda da kurumsal devamlılıklar sağlanabilecektir. Asıl önemlisi, resmi ideolojinin resmi jestlere, ritüellere de yansıyan kurumsal sürekliliğine dikkat etmektir (Alkan, 2009: 401).

3. Cumhuriyet Dönemi Dil Alanında Yapılan Çalışmalar ve Yeni Dil Siyaseti

Osmanlı İmparatorluğunda III. Selim ve Tanzimat'ın ilanıyla başlayan sosyal ve siyasal reformların yetersizliği, cumhuriyet döneminde Osmanlı'nın çöküşünün asıl nedeni olarak görülmüştür. Askeri yetersizliklerden çok sosyal ve siyasal yetersizlikler karşısında Tanzimat'ın ilanı ile yönünü çevirdiği batı medeniyetinin genellikle şekli yenilikleri alınmakla birlikte bu yükselişin özüne ve ruhuna inilememiştir. Türk toplumunun bağımsızlığının ikinci safhası olarak nitelendirilen toplum yapısında da köklü ve sağlam adımlar atılması isteği zorunlu ve mecburi olarak görülmüştür.

Tanzimat'ın ortaya koyduğu ikili düşünce sistemiyle ne tam batılı bir toplum modelinden ne de doğulu bir toplum modelinden bahsedilemediği söylenmekte ve Osmanlıdaki bu ikili düşünce sisteminin yapmaya çalıştığı ıslahat reformları da yeterli bulunmamaktadır. Cumhuriyetin ilk kurucu ve kollayıcıları her alanda inkılâp olarak nitelendirdikleri kökten değiştirme ve var olan toplumsal-sosyal yapının yeniden yapılandırılması işine koyulmaktadırlar. Bu hareket Doğunun yorumcu zihniyetinden Batının akılcı zihniyetine yönelik olarak görülmektedir (Korkmaz, 1974: 40). Cumhuriyetin ilanından önce ulaşılmak istenen ulusal birliğe ters düşen saltanatın kaldırılmasının ardından, Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte ümmeti öngören, dinsel birliği temsil eden halifeliği yaşatmanın ve bu kurumu devlet içinde bulundurmanın çelişkili bir durum yaratacağı ve uluslaşma sürecini engelleyeceği açıktır.

Türk ulusallaşmasının 3 Mart 1924 yılında kabul ettiği Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile değişik niteliklerde öğretim yapan bütün eğitim kurumları yeni sisteme göre yeniden düzenlenmiştir. Eğitimde doğu ve batı kültürlerine dayanan ikili öğretim sisteminin, çağdaş ya da ulusal olarak adlandırılan tek bir milli eğitim sistemine dönüştürülmesi dil birliğinin de kuvvetlendirilmesine yarayacak ön şartlardan biri olarak görülmektedir. 1920-1928 yılları arasında Türk devrimi sosyal ve kültürel olarak dil devriminin de hazırlık dönemi olarak görülmektedir. 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi'nde Latin harflerinin kabulüne ilişkin verilen önerge kongre başkanı olan Kazım Karabekir tarafından şiddetle karşı çıkılarak eleştirilmiştir. Bu fikir ilk zamanlarda Mustafa Kemal tarafından bile vakitsiz bir iş olarak, yazı inkılâbının daha zamanının gelmediği şeklinde değerlendirilmiştir (Korkmaz, 1974: 53).

Bu dönemdeki yeniliklerin belki de en önemlisi olarak görülen alfabe devriminin gerçekleşebilmesi Maarif Teşkilatına Dair Kanun maddeleri görüşülürken mecliste dil işleriyle uğraşan bir heyetin kurulmasıyla gündeme gelmiş, bu işin artık ciddi bir boyutta olduğunu ve örgütlü ve merkezi bir çalışmanın şart olduğu ifade edilmiş, oluşturulacak Dil Heyeti'nce bu konuda yapılacak hazırlıkların alfabe devriminin gerçekleşmesinde işlerin kolaylaştırılmasının devletin genel siyasetine uygun düşeceği belirtilmiştir. Daha sonra Mustafa Kemal'in talebi ve Milli Eğitim Bakanlığının teklifi ile Dil Heyeti Komisyonu üyelerine Falih Rıfkı Atay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ruşen Eşref Üneydin, Ahmet Cevat Emre, Ragıp Hulusi, Fazıl Ahmet Aykaç, Mehmet Emin Erişirgil ve İhsan Sungu seçilmişlerdir. Mustafa Kemal, yakından takip ettiği çalışmalarda ortaya çıkan tartışmalara bizzat müdahale ederek komisyonu Latin harflerini kabulü noktasında ikna etmiştir. Komisyonun üzerinde durduğu başka bir konu ise, alfabe değişikliğinin zamana yayılma meselesidir. 5 ile 15 yıl arasında alfabenin tedrici olarak değiştirilmesini öngörmektedirler. Ancak Mustafa Kemal bu değişikliğin ya 3 ayda yapılacağını ya da hiçbir zaman yapılamayacağını belirtmiştir. Nihayet 1 Kasım 1928 günü TBMM'nin o günkü açılış konuşmasında alfabe ve yazı devrimine geçişe yer veren Mustafa Kemal'in konuşmasından sonra alfabe değişikliğini öngören kanun mecliste kabul edilmiştir (Korkmaz, 1974: 55). Alfabe devrimi dil devriminin hazırlayıcısı ve ona geçişte önemli bir aşama olarak görülmektedir. Alfabe devriminden sonra doğal olarak dilden çıkmaya başlayan Arapça ve Farsça kelimelerden sonra dildeki karmaşayı giderebilmek amacıyla sözlük hazırlama işine girilmiştir. Ancak Dil Heyeti'nin 2 yıl kadar süren çalışmaları yetersiz görüldükten sonra dağıtılmıştır.

Kurtuluş Savaşı'nın ardından kurulan devletin yeniden yapılanması ve toplumsal-sosyal yapının güçlendirilmesi amacıyla başlayan çalışmalar arasında dil meselesi önem bir yer edinmektedir. Geçmişin tasfiyesinin ve onun kurumlarının da işlerliğinin kalmadığı tezinin bir sonucu olarak ortaya çıkan Türk Tarih Tezinin¹ bir bütünlüğü ve ayrıştırılmaz parçası olarak Türk dilini el almak doğru bir yaklaşım olacaktır. Dilde yapılan tartışmalar Cumhuriyet döneminde başka bir seyir içinde ele alınmıştır. Türdeş bir toplum oluşturmada dilin önemini fark eden Mustafa Kemal Atatürk, "dil" ile "ulus"u özdeşleştiren bir anlayış benimsemiş ve Türkçeyi "Türk Ulusu"nu inşa araçlarından biri olarak kullanmak istemiştir (Sadoğlu, 2003: 214). Atatürk'ün "Türk demek, dil demektir...Türk milletindenim diyen insanlar her şeyden evvel ve mutlaka Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan Türk harsına, camiasına mensubiyetini iddia ederse buna inanmak doğru olmaz." ve "Türk dili, Türk milletinin kalbidir, zihnidir" ifadeleri bir dil ulusçuluğuna işaret etmektedir (Salihpaşaoğlu, 2007: 1038).

Cumhuriyet öncesi dil, tarih ve sosyal bilimcilerin bu alanda yaptıkları tartışmaların üzerine yeni kurgu ve ideolojik tavırların inşası ile toplum yapısının her alanında olduğu gibi dile ilişkin sistemli, bilinçli ve müdahaleci bir anlayışın dönemi başlamıştır.

¹ Cumhuriyet döneminde ortaya atılan Türk Tarih Tezi milliyetçi politikalarından en göze çarpan gelişmelerden biridir. Bu dönemde ortaya atılan tez, Türklerin beyaz ırktan olduklarını, aslen Orta Asya'da yaşadıklarını ama kuraklık ve kıtlık yüzünden Çin, Avrupa ve Yakındoğu gibi başka bölgelere göç etmek zorunda kaldıklarını, böylece medeniyet yayarak dünyanın yüksek uygarlıklarını yarattıklarını, Yakındoğu'daki Sümerler ve Hititlerin aslında ilk Türkler olduklarını kabul ediyordu. (1930'larda kurulan 2 büyük bankanın adının Sümerbank ve Etibank olması tesadüf değildir.)

Bu dönemin belirgin ve ayırt edici özelliği hem yeni bir yönetim biçimine ve onun hukuki-idari aygıtının oluşturulmasına tekabül etmesi, hem de tarihin sıfırlanması projesi (Akman, 2011: 81) olarak eskiden köklü bir kopuş üzerinden kendini tanımlayan milliyetçilikle harmanlandırılarak şekillendirilmiş bir zihniyet yaratmayı amaçlamasıdır. Batılı değerlerin ikame edilmesi süreci içerisinde Müslüman kimliği üzerinde hayat bulan bireyin Türk olmaya dayanan bir kimliğe yönlendirilmek istenmesi dönemin temel politikalarından biri olmuştur.

4. Türk Dilini Tetkik Cemiyeti (TDTC) ve Türk Dil Kurultayları (1., 2. ve 3.)

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte dil meselesiyle Mustafa Kemal bizzat ilgilenmiş, 1928'de alfabe devrimini yapmış, 12 Temmuz 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti'ni kurdurmuştur. Cemiyetin kurucuları, hepsi de milletvekili ve dönemin tanınmış edebiyatçıları olan Samih Rif'at, Ruşen Eşref, Celal Sahir ve Yakup Kadri'dir. Kurumun ilk başkanı Samih Rif'at'tır. Türk Dilini Tetkik Cemiyetinin amacı, "Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmek" olarak tespit edilmiştir. Atatürk'ün sağlığında, 1932, 1934 ve 1936 yıllarında yapılan üç kurultayda hem Kurumun yönetim organları seçilmiş, dil politikası belirlenmiş, hem de bilimsel bildiriler sunulup tartışılmıştır. 26 Eylül-5 Ekim 1932 tarihleri arasında Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan Birinci Türk Dili Kurultayı sonunda Kurumun "Lügat-Istılah, Gramer-Sentaks, Derleme, Lenguistik-Filoloji, Etimoloji, Yayın" adları ile altı kol hâlinde çalışmalarını sürdürmesi kabul edilmiştir. Sonraki kurultaylarda bu kollardan bazıları ayrılmış, bazıları tekrar birleştirilmiş; fakat ana çatı değiştirilmemiştir. 1934'te yapılan kurultayda Cemiyetin adı Türk Dili Araştırma Kurumu, 1936'daki kurultayda ise Türk Dil Kurumu olmuştur (<http://tdk.gov.tr>: 2012).

a) I. Türk Dil Kurultayı

Mustafa Kemal TDTC'ni kurarken, Türk dilinin en geniş şekilde incelenmesi ve sadeleşme cereyanının başarılı bir sonuca ulaştırılması gayesini hedeflemektedir. Bir yandan Türk dili yabancı dillerin tesirinden kurtarılıp mümkün olan sadeliğe kavuşturulacak ve öbür taraftan o zamana kadar yazılamayan dil bilgisi ve sözlük meydana getirilecek ve eski yeni bütün ilmi terimlere Türkçe karşılıklar bulunacaktır. Türk dilini tetkik etmek için kurulmuş olan cemiyetin kurucu üyeleri Türk dili incelemelerinin geniş bir planını yapmak üzere ilk dil kurultayını 26 Eylül 1932'de Dolmabahçe sarayında yapmışlardır (<http://tdk.gov.tr>: 2012).

Atatürkçü dil devriminin altında yatan temel fikirler ilk kez I. Türk Dil Kurultayında ortaya konulmuştur. Mustafa Kemal bizzat tartışmalara katılmamışsa da, kurultay toplantılarında hep hazır bulunmuştur. Kurultayın önemli tezlerinden birisi yüzlerce yıl uzak kalmış Türk dili üzerindeki milli şuurun uyanışını belirten yüksek bir kültür hadisesi olduğu varsayılarak, 1932 Türk Dil Kurultayı öncesini yok saymak alışkanlığı ve tutumu devam ettirilmiştir.

Dokuz gün süren kurultayda cemiyetin bir amacı teşebbüs halindeki TDTC'nin bu kurultay sonunda üyelerinde bir nizamname ve merkez yürütme heyetinin oluşturulmasıdır. Kurultayın son günü heyet seçilmiştir. Merkez heyet tamamen tek parti yönetiminin mebus yada üst düzey yönetici seviyesindeki üyeleri arasından seçilmiş yada atanmışlardır (<http://www.tdkkitaplik.org.tr>: 2012). Reis seçilen Samih Rifat Bey yaptığı konuşmasında yapılan devrimin siyasi tezlerini dile getirmiştir. Konuşmada geçen tezlerden biri Osmanlı ile olan siyasi hesaplaşma ve eleştiridir. Osmanlıda Türklüğün unutulduğu ve hor görüldüğü belirtilmiştir. Diğer bir husus dil devrimiyle batılılaşma arasında kurulan ilişkidir. Dil devrimi batılışmanın asli bir unsuru olarak görülmüştür. Kurultay boyunca Türkçenin Arapça ve Farsçadan kurtarılmasından bahsedilmiştir. Son olarak, meşruiyetini halktan alan bir devletin kullanacağı dilin de halkın dilinden farklı olamayacağı savunulmuştur. Genellikle dil meselesine doğrudan değinilmiş olmasına karşın, öne sürülen tezlerin en önemlisi milliyetçilik meselesi ve Türk dilinin arkaik Avrupa dilleriyle olan münasebeti olmuştur (Samih Rifat Beyin Kurultayı Açma Nutku, <http://www.tdkkitaplik.org.tr>).

Türk ırkını arkaik dillerle ilişkilendirme çalışmaları öteden beri yapıla gelen çalışmalardır. Türk Tarih Kurumu ve ardından da Türk Dil Kurultayından itibaren bu söylem hız kazanmaya başlamıştır. Samih Rifat Türk dilinin Hint-Avrupa Dil Ailesi içerisinde yer alması gerektiğini ispata çalışmıştır. Ayrıca kurultayda yapılan konuşmalarda, bir milletin

başka bir milletin tesirine ne kadar az girmişse anayurdundaki serbestisi ne kadar az sarsılmışsa dili de o kadar saf kalmıştır teziyle Türk dilinin henüz değişime ve etkiye uğramamış tıpkı Anadolu insanında olduğu gibi saf bir biçimde bulunduğu fikri izaha çalışılmıştır (I.Dil Kurultayı, 1933: 99). Hatta metdeniyet tarihinde ön plana çıkmış uygarlıkların dilleri ile Türk dili arasında da bir rabita kuran Agop Martayan karşılaştırmalı olarak verdiği örneklerle Hititlerin de Türk olacağı tezini ileri sürmüştür (I.Dil Kurultayı, 98). Artin Cebeli Ari ve Eski Avrupa dillerinin ve eski Türkçenin lügatları arasında birinci derecede akrabalık bağlarının sökülemediğini, Arapça ve Farsça kelimelerin asıllarının zaten Türkçe olduğu tezini savunmuştur (I.Dil Kurultayı, 1933: 126).

Çok fazla olmasa da kurultayda muhalif görüşler de ileri sürülmüştür. Örneğin, Faik Ali'nin Türkçe'ye sirayet etmiş olan Arapça ve Farsça kelimelerin atılmasının doğru olmadığı, kelimelerin menşelerinin ne olursa olsun herkesin kullandığı ve Türkçenin öz malı olarak görmek gerektiği tezi (I.Dil Kurultayı, 1933: 265) ve Hüseyin Cahit'in dildeki asıl problemin eğitim ve kültür seviyesinin geriliğinden kaynaklandığı, yazılanları herkesin seviyesine indirmeye çalışmanın ters bir yol olduğu, kabahatin yazıda değil, okuyanların birşey bilmemesinden kaynaklandığı şeklindeki tezi (I.Dil Kurultayı, 1933: 274).

I. Türk Dil Kurultayının sonunda bir çalışma programı oluşturulmuştur. Bu programa göre Türk dilinin yeniden işlenip hak ettiği yere oturtulabilmesi için gerekli görülen bir takım çalışmalar yapılması gerekmektedir. Öncelikli olarak Türk halkının anlayacağı ve kullanacağı yeni dili oluşturmak için yine halka gitmek zorunluluğu bulunmaktadır. Hemen işe koyulan heyet üyeleri ve heyet dışındaki birçok insanın katılımıyla çalışmalar yapılmıştır. Hint-Avrupa dili ile Türkçe söz köklerinin mukayeseli incelemeleri, Türkçe-Arapça etimoloji lügatı gibi çalışmalar toparlanmış ve Türk Dili Dergisinde yayınlanmıştır. Türk lehçelerindeki sözlerin derlenmesine çalışılmış, söz derleme işi bir devlet vazifesi sayılarak her memleketteki vali ve kaymakamların başkanlığında söz derleme heyeti kurulmuş, derleme fişleri bütün il ve kasabalara dağıtılmıştır. Bütün resmi ve gayri resmi birimler bu işi bir olarak yapmaları zorunluluğu getirilmiştir. Bu suretle 130.000 civarında kelime toparlanarak tasnif edilmiştir. Diğer bir önemli çalışma yapılan dil anketidir. Gündelik dilde kullanılan yabancı sözlerin karşılığında Türkçe kelimeleri bulmak amacıyla dönemin radyosundan ve gazetelerden halka duyurulmuş olan 1.400 civarında kelime ve sözcüklere Türkçe karşılık bulunmak istenmiştir. Bu çalışmaların sonunda da Osmanlıdan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi çıkartılmıştır. I. Dil Kurultayından sonra cemiyetin yayın bülteni olarak Türk Dili adı altında bir mecmua çıkartılmış ve II. Kurultaya kadar çeşitli sayılar çıkartılmıştır (Ceyhan, 2007: 45-50).

b) II. Türk Dil Kurultayı

Kurultayın toplanmasından önce bir dizi kararlar alan kurum kurultaya sunulacak tezlerle ilişkin bir tasniflendirme görevini yürütenin yanında, Cemiyet Umumi Merkez Heyeti ile birlikte Kurultay Hazırlıkları Merkez Bürosu azaları, sunulacak tezlerin ilmi değeri ve cemiyetin ülküsüne uygunluğu görevini de üstlenmişlerdir. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra Kurultay 18 Ağustos 1934 tarihinde Dolmabahçe Sarayında başlamıştır (II. Türk Dil Kurultayı Tezler, <http://www.tdkkitaplik.org.tr>).

Kurultay açılışında Cemiyet Başkanı Abidin Bey kurultayın ana temalarına gönderme yaparak siyasi ve sosyal hedefi belirleyen bir konuşma yapmış, Türk Tarih tezini bir kez daha açık ve net bir dille ifade etmiştir. Kurultay Başkanı Kazım Karabekir'de Türk boylarının orta asyadan çıkışlarıyla birlikte çoğunun dillerini unutmalarının yanında öz benliklerini de kaybettikleri tezini ileri sürmüş, binyıldan fazla süreden beri türlü siyasa ve din baskısı ve zorluğunun öz Türk dilini geriletliğini ifade ederken hem Osmanlıyı suçlamış, hem de İslamiyeti bu eleştirinin bir parçası haline getirmiştir. Kurultayda önce çıkan aşırı özleştirme önemli boyutlara ulaşmıştır. Anadolu halkının Türkçesiyle Hint Avrupa dilleri ve Sami dilleri arasındaki ilişkinin ispatı had safhaya ulaşmıştır. Sümerce, Metler dili, Kazan Türkçesi, Maya dili, Mançu dili, Tunguz dili ve Moğolca gibi diller karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve Türk dilinin eskiliğini ispatlamak için aynı kökten ve dil ailesinden geldiği, Türkçeye benzedikleri tezleri ileri sürülmüştür (Ceyhan, 2007: 51-55).

Kurultayda oluşturulan yeni merkez heyeti çabalarının çoğunluğunu dili Türkçeleştirmek adına Arapça ve Farsça sözcüklerin karşılıklarını bulma işine vermiştir. Osmanlıdan Türkçeye ve Türkçeden Osmanlıcaya cep kılavuzları cemiyetin önemli yayınları arasındadır. 1934 yılının sonuna doğru kılavuz çalışma kolu kurularak, kol kendi bulduğu karşılıkları bir tasarı-anket halinde gazetelerde yayınlatarak listeler halinde yayınlanan bu anketlere verilen cevapları toplayıp sıraya koymuşlar ve kılavuz kolu tekrar bu gelen cevapları değerlendirmeye almıştır. Böylece hazırlanan cep kılavuzu 26 Eylül 1935 tarihinde yayınlanmıştır (Ceyhan, 2007: 60-61).

II. Kurultaydan sonra çok hızlı bir dil değişimine giden kurum dil işlerine sadece bilginlerin ilim adamlarının katılımının yanında bütün Türkleri de seferber etmiştir. Birinci Kurultayın yapıldığı gün olan 26 Eylül tarihi İkinci Dil Kurultayından sonra 1934'te "Dil Bayramı" olarak kutlanmaya başlanmıştır. İkinci Kurultaydan sonra ortaya atılan Güneş dil teorisinin yarattığı heyecan kolların çalışmalarında zaman zaman duraksamalara yol açsa da kollar çalışmalarını devam ettirmişlerdir (Ceyhan, 2007: 62-65).

c) III. Türk Dil Kurultayı ve Güneş Dil Teorisinin Ortaya Çıkışı

III. Türk Dil Kurultayı, 24-31 Ağustos 1936 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu kurultayın esas konusu yepyeni bir dil ekolü olarak belirtilen "Güneş-Dil Teorisi" olmuştur. III. Türk Dil Kurultayı, "Türk Tarih Tezi" ile dil ilişkisinin resmileştiği ve dolayısıyla "Türk Dil Tezi"nin (Güneş Dil Teorisinin) "Türk Tarih Tezi"yle uyumlu hale getirildiği bir kurultay olmuştur (Aygül, 2008: 233-234).

Türk dil devriminin ikinci safhasını Güneş-Dil teorisi dönemi oluşturmaktadır. Ancak Güneş dil teorisinin gelişimi bu dönemden daha önceleri başlamıştır. Dilin kaynağı sorununa dönük olan bu teoride daha önce Viyana'dan Herman F. Kvergic'in gönderdiği bir araştırmaya dayalı olarak yapılan çalışma neticesinde dilde kök sorunu üzerinde durulmuştur. Bu çalışma "Türk dillerindeki bazı unsurların psikolojisi" isimli Fransızca yazılan 41 sahifelik basılmamış eserdir. Yazarı tarafından 1935 yılında Viyana'dan Mustafa Kemal 'e gönderilmiştir. Teorideki esas fikir bizzat Mustafa Kemal tarafından geliştirilmiş ve teori yeni şekli ile 24 Ağustos 1936 Pazartesi günü toplanan ve 31 Ağustos 1936 Pazartesi gününe kadar süren 3. Dil Kurultayında ilan edilmiştir (Ceyhan, 2007: 67).

Teori, dile hayat veren esas varlığın ne olabileceği fikri üzerinde duran dil felsefecilerinin güneşin hayat verici bir varlık olarak dile de vücut verebileceği düşüncelerinden hareketle ortaya çıkmıştır. Güneş dil teorisine göre ilk insanın ilk tanıdığı nesne güneş olduğundan bütün kavramlar ve kelimelerin güneşin insan üzerinde bıraktığı etkilerinden hareketle incelenerek bulunduğu söylenmektedir. "Güneşten" çıkan mefhumlar 6 kısma ayrılmıştır. Bunlar a) güneş, ay, yıldız, yıldırım, efendi, benlik, kuvvet, kudret, yükseklik, büyüklük, çokluk, çoğalma, büyüme, b) ışık, aydınlık, parlaklık, zeka, güzellik, c) sıcaklık, ateş, duygu, heyecan, sevgi, sevimlilik, koku, d) hareket, imtidat, zaman, mesafe, buur, yer, kara, toprak, gıda, hayat, faaliyet, ruh, e) renk, su, f) ses ve sözdür (Dilmen,1936: 7).

Bu teoriyle daha başlangıcından beri Türk dili dışındaki dillerden alınmış kelimelerin aslında zaten Türkçe olduğunu köklere bağlayan etimolojik iddianın yarattığı tepkiyi hafifletmekten başka, dilde yapılan tasfiyenin önüne de geçilmek istenmektedir. Güneş Dil teorisine göre Türk dilinin bütün dillerin anası olması dolayısıyla kelime tasfiyesinin de artık bir noktada durdurulmak istenmesidir.

Üçüncü dil kurultayı tamamen Güneş Dil Teorisi çerçevesinde ele alınmaktadır. Hemen hemen kurultaya sunulan tezlerin nerdeyse tamamı güneş dil teorisi bağlamında şekillenmektedir. Buradan hareketle bütün dillerin başlangıçta Orta Asya'da konuşulan, tarihin en eski dönemlerine ait olan tek bir dilden çıktığını, bütün diller içinde bu kökene en yakın olanın Türkçe olduğunu ve bütün dillerin Türkçeden geçerek bu en eski döneme ait olan dilden gelmiş olduğu kabul edilmiştir. Güneş Dil Teorisi, oldukça basit bir akıl yürütmeye dayanıyordu. İlk insanın çevresindekileri anlamaya veya anlamlandırmaya sevk eden etken, başka hiçbir şeyle kıyas etmeyen, ışık, sıcaklık ve hayat kaynağı olan güneşti. Fizyolojik araştırmaların gösterdiği gibi insanın doğal olarak çıkarabileceği ilk ses "a" sesi olmalıydı. Bu "a" sesinin sürekli tekrarlanması, sonunda yarım ünsüzle birleşip "ağ" biçiminde ilk sözcüğü

ortaya çıkarmıştı. İşte bu noktada “ağ” sözcüğünün eski Türk lehçelerinde “yaratmak”, “renk değiştirmek”, “ışık”, “zeka”, “gök”, “ateş” anlamlarıyla kullanılması, ilk ilkel dilin Türkler tarafından yaratıldığının kanıtı sayılmaktaydı (Aygül, 2008: 244).

İbrahim Necmi Dilmen teorisinin pratik olarak nasıl ortaya çıktığını izah ederken, insan ile hayvan arasındaki ilk temel farkın insandaki içgüdünün canlanmaya başlamasıyla oluştuğunu dile getirmiş, Güneş-dil teorisinin hareket noktalarını iki esasta toplamıştır. Bunlar; insanoğlunun yeryüzündeki ilk şuurlu idrakları hangi obje üzerinde toplandığını gösteren filozofik ve psikolojik araştırmalar ile insan dillerinin üzerlerinde en geniş manaları topladıkları ilkel manalı seslerin hangileri olduğunu ve bunlarda bu sonsuz anlam birikmesinin neden ileri geldiğini ortaya koymaya çalışan linguistik ve filolojik derinleştirmelerdir. Bu iki hareket noktasından teorisinin vardığı netice ise, insanın şuurla kainata bakışından ilk dikkatini üzerine çeken ve bütün varlığın esasları gibi görünen objenin güneş olduğudur (Ceyhan, 2007: 75-76).

Bu konudaki önemli bir gelişme yeni dil teorisinin Türk Dil Kurumu'nun da ötesinde 1936 yılında Ankara Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesinde ders olarak okutulmaya başlanmasıdır. Fakültenin ismi Mustafa Kemal tarafından konulmuştur. Bu fakülteyi herhangi bir edebiyat fakültesi gibi düşünmeyip Türk toplumunun dil ve tarihine yön verebilmek ve bunun bilimsel alt yapısını oluşturmak için kurulmuş bir kurum olarak düşünmüştür (Korkmaz, 1974: 83). Fakültede kuruluş amacına uygun olarak çeşitli bölümler açılmış, Türk dili, Türk Tarihi, Türk Coğrafyası yanında Türk diline ve tarihine yardımcı olacak bölümler olarak arkeoloji, antropoloji, sümeroloji, hititoloji gibi bölümler de açılmıştır.

Türk tarih tezi, Türk dil tezi ile güneş dil teorisinin bir araya gelmesiyle, Türk ırkının yaratımı olan kültür nasıl modern dünya uygarlığına kaynaklık etmişse, tüm kültür dilleri de kök dil olarak Türkçeden türemiştir yargısına varılmıştır. Hem tarih tezi hem de güneş-dil teorisi bütün abartılarına, eksikliklerine rağmen dönemin düşünürleri ve çeşitli siyasi çevreler tarafından kabul edilmiştir. Ancak dil devrimine karşı çıkanlar yada Türk Dil Kurumu'nun yapmış olduğu çalışmaları eleştirenler de olmuştur. Örneğin; dilde yapılan özleştirme çalışmaları uydurmacılık olarak niteleyenler, dile müdahalenin olmaması ve dilin kendi gelişimine bırakılmasını önerenler, devrimin tepeden inme ve zorlama olduğunu belirtenler, özellikle hedefin İslami kelimelerin Türkçeleştirilmesi olduğunu belirtenler olmuştur (Aygül, 2007: 247).

5) Türk Dil Kurumu'nun Bugünkü Yapısı ve Görevleri²

Kurumun 1936 yılında yapılan III. Türk Dil Kurultayın Türk Dil Kurumu adını almasından sonra kuruluşuyla birlikte çağdaş Türkçede çok hızlı bir özleştirme akımı başlamıştır. Bizzat Atatürk'ün öncülük ettiği, Türk dilinin yabancı kökenli sözlerden temizlenmesi akımı 1935'e kadar sürmüştür; halkın diline girip yerleşmiş kelimelerin dilden atılması işleminden bu tarihte vazgeçilmiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra öz Türkçe akımı Türk aydınları arasında sürekli tartışılan bir konu olmuş ve özellikle 1960'tan sonra Türk Dil Kurumu bu akımın öncülüğünü yapmaya devam etmiştir. 1980'den sonra tartışmalar durulmuş, bilimsel çalışmalar hız kazanmıştır. 1982 yılında kadar 18 Türk Dil Kurultayı yapılmıştır.

Atatürk, ölümünden kısa bir süre önce yazdığı vasiyetname ile mal varlığını Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumuna bırakmıştır. Bu iki kurumun bütçesi bugün de Atatürk'ün mirasından karşılanmaktadır. Bu miras bugün Türkiye'nin en büyük bankalarından biri olan Türkiye İş Bankası sermayesinin %28,9'unu oluşturmaktadır (Atatürk'ün Vasiyeti, <http://www.tdkkitaplik.org.tr>).

Türk Dil Kurumunun yapısıyla ilgili ilk önemli değişiklik 1951 yılındaki olağanüstü kurultayda yapılmıştır. Atatürk'ün sağlığında Milli Eğitim Bakanının Kurum başkanı olmasını sağlayan tüzük maddesi 1951'de değiştirilmiştir; böylece Kurumun devletle bağlantısı koparılmıştır. İkinci önemli yapı değişikliği 1982-1983 yıllarında gerçekleştirilmiştir. 1982 Anayasa'nın 134. maddesine göre; Atatürkçü düşüncüyü, Atatürk ilke ve inkılaplarını, Türk kültürünü, Türk tarihini ve Türk dilini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak ve yaymak ve yayınlar yapmak amacıyla; Atatürk'ün manevi himayelerinde, Cumhurbaşkanı'nun gözetim ve

² Türk Dil Kurumu Tarihçesi, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77

desteğinde, Başbakanlığa bağlı; Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Atatürk Kültür Merkezinden oluşan, kamu tüzel kişiliğine sahip "Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu" kurulur hükmüyle Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu, bir Anayasal kuruluş olan Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu çatısı altına alınmıştır. 1983 yılında çıkarılan 2876 sayılı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu ile adı geçen kurumların görevleri ve statüleri belirlenmiş, son olarak ise 11.10.2011 tarih, 664 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Yüksek Kurumun kuruluş, görev ve sorumlulukları yeniden düzenlenmiştir.

Kararnamenin 10. Maddesine göre Türk Dil Kurumu Başkanlığı Yüksek kuruma bağlı, özel bütçeli ve kamu tüzel kişiliğine haiz bir kurumdur. Görevleri ise kısaca;

- Türkçenin sosyal, kültürel, ticari, eğitim ve öğretim gibi toplumu etkileyen her alanda güzel ve doğru kullanılmasına öncülük etmek, bilgilendirmek, yabancı sözcüklerin ve yazım biçimlerinin yayılmasına karşı dil bilincini güçlendirmek,
- Türk dili ile ilgili araştırmalar yapmak, kaynak eserleri tespit ederek inceleyip yayına hazırlamak, bilgi bankaları ve veri tabanları oluşturmak
- Türkçenin söz ve anlam yapısını korumak ve geliştirmek, dilin zenginleşmesine yönelik inceleme ve araştırmalar yapmak, yazım klavuzları ve sözlükler hazırlamak, Türkçe terim ve kavramların bulunmasına yönelik araştırma ve incelemelerde bulunmak,
- Dil bilgisi üzerinde inceleme ve araştırmalar yapmak, dil ve dilbilgisi konularında konferanslar, sempozyumlar, toplantılar düzenlemek, Türkçeyi dünya milletlerine tanıttak ve kullanımını yaygınlaştıracak uluslararası etkinlikler düzenlemek,
- Yabancıların Türkçeyi öğrenmesini kolaylaştırıcı bilimsel çalışmalar yapmak, Türkçenin tanıtılması ve öğretilmesine yönelik olarak yurtiçinde ve yurt dışında çalışmalar yürütmek, bu alanda yürütülen çalışmaları desteklemek

şeklinde düzenlenmiştir.

Ulus devlet yaratma felsefesiyle kurulmuş olan Türk Dil Kurumu, üstlendiği misyonu 1980'lere kadar ana gaye olarak yaşatmış, bu dönemden sonra daha çok bilimsel eserler yaratmayı amaç edinmiştir. Yayınlar çıkararak; kurultay, çalıştay, konferans, açık oturum, söyleşi ve benzeri toplantılar düzenleyerek Türkçenin geliştirilmesi, zenginleştirilmesi, özleştirilmesi ve yaygınlaştırılması çalışmalarını gerçekleştirmektedir. Yalnızca günümüz Türkçesini değil Türk dilinin tarihi dönemlerini, kardeş Türk lehçelerini bilimsel yöntemlerle araştıran, hemen her bilim dalında Türkçe terim türetme çalışmalarını yürüten; sözlükler, dil bilgisi kitapları ve yazım kılavuzları hazırlayan bir ARGE kurumudur.

Bugün Türk Dil Kurumu, 20'si Yüksek Öğretim Kurumu; 20'si Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yüksek Kurulu tarafından seçilen 40 asıl üyeye sahiptir. Üyelerin büyük çoğunluğu Türk üniversitelerinde çalışan Türkologlardır. Başbakanın önerisiyle Cumhurbaşkanınca tayin edilen Kurum Başkanı ve 40 asıl üye Bilim Kurulunu oluşturur.

Kurumun bilimsel çalışmaları bu kurul tarafından planlandığı gibi yönetim işlerini üstlenen Yürütme Kurulu ile bilimsel çalışmaları yürüten Kol ve Komisyonların üyeleri de bu kurul tarafından seçilir. Bilimsel çalışmaları yürüten kollar ise; 1. Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu, 2. Gramer Bilim ve Uygulama Kolu, 3. Dil Bilimi Bilim ve Uygulama Kolu, 4. Terim Bilim ve Uygulama Kolu, 5. Ağız Araştırmaları Bilim ve Uygulama Kolu, 6. Kaynak Eserler Bilim ve Uygulama Koludur.

Türkiye Türkçesinin çağdaş sözlüğünü sürekli geliştirerek yayımlayan ve Genel Ağ ortamında sürekli güncelleyen Türk Dil Kurumu, *İmlâ Kılavuzu*'nu 2000 yılında yayımlamış olup, 2004 yılında *İlköğretim Okulları için İmlâ Kılavuzu*' nu yayımlamıştır. 1998 yılı içinde 9. baskısı çıkmış olan *Türkçe Sözlük*'te 75.000 civarında kelime yer almıştır. Son dönemde, yılda 30-40 bilimsel eseri yayın dünyasına kazandıran Türk Dil Kurumunun üç süreli yayını da bulunmaktadır. Güncel dil konularını ve geniş kitlenin anlayacağı dilde yazılmış araştırmaları içine alan *Türk Dili* dergisi ayda bir yayımlanmaktadır. Altı ayda bir yayımlanan *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*; Kazak, Kırgız, Tatar vb. Türk topluluklarının dil ve edebiyatlarıyla ilgili araştırmalara yer verir. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* ise tamamen bilimsel araştırmaları içine alır ve yılda bir sayı yayımlanmaktadır.

Sonuç

Dilin, toplumların duygu, düşünce ve ifade sistemlerinin yeni nesillere aktarılması için bir araç olması, geçmişle gelecek arasında kuracağı köprü görevi, hem de ulus-devlet veya uluslaşmadaki fonksiyonu, her dönem tartışılacak temel konuların başında gelmesini sağlamıştır. Ülkemizde dil konusunun tartışmaya bu derece açık olmasının en önemli nedeni Türk toplumunun Osmanlı devleti ve onun çöküşüyle birlikte ortaya çıkaracağı sosyal, siyasal ve kültürel toplum yapısının hangi yönde olacağı konusuyla temellendirilebilir. Dil meselesi gerek Osmanlı'nın son dönemlerinde ve gerekse Cumhuriyet döneminde sosyal yada toplumsal kaygılarla ele alınmıştır.

Tanzimat ile beraber batılılaşma sürecine giren Osmanlı'da dil konusu daha önceki dönemlerde rastlanmayan ölçüde tartışılmaya açıldığı bir devir olmuştur. Özellikle eğitimin halk arasında yaygınlaşabilmesi için herkesin anlayabileceği bir dilin önemi kaygısıyla ele alınmış, aynı zamanda batıyı anlama, toplumsal yapının her alanda iyileştirilmesi isteği ve uluslaşma sorunu ön plana çıkmıştır.

Meşrutiyete gelindiğinde ise dil alanındaki önemli tartışmalar dilde özleştirme hareketi ve Türkçülük olarak özetlenebilir. Dile giren bütün yabancı unsurların atılması ve yerine Türkçe karşılıklar bulunması gerektiği tartışmaların odağını oluşturmuştur. Dilde tasfiyecilik yada özleştirme olarak isimlendirilen akım bu dönemde oldukça tartışılmalı da, o dönem çıkarılan dergilerde, edebi metinlerde Türkçe ve hece vezniyle eserler yayınlanmış, Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe karşılıklarına yer verilmiştir. Yabancı terimler meselesi en çok üzerinde durulan konulardan biri haline bu dönem gelmiştir. Aynı zamanda dil ulusal bir problem haline dönüşmeye başlamıştır. Bu dönemin en önemli tespiti yöneten-yönetilen arasında kullanılan dilin farklı olduğudur.

Osmanlı'nın son dönemlerinde Türk dilinde meydana gelen tartışmaların merkezinde batılılaşma ve uluslaşma kavramları yer almaktadır. Ümmet kavramının bir kenara bırakılarak Türklüğün bir millet kavramı olarak ele alınmasıyla ortaya çıkan Türkçülük akımı hızlı bir gelişim göstermiş, temelde bütün Türk milletini dil, din, kültür ve medeniyet kıstasları itibarıyla tek bir millet olma yolunda birleştirmeye dönük çabalarla kendini göstermiştir. Bu akımın yerleşmesinde milliyetçiliği esas alan Türk Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti ve Türk Ocağı da milliyetçiliğin kültürel ve entelektüel olarak güçlendirilmesinde önemli roller üstlenmiştir.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Tanzimat'ın ortaya koyduğu ikili düşünce sisteminden kökten kopuş, toplumsal ve sosyal yapının yeniden yapılandırılması uğraşı da başlamıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ikili öğretim sisteminin tek bir milli eğitim sistemine dönüştürülmesi ile dil birliğinin ön şartı sağlanmıştır. 1928 yılında ise latin harflerinin kabul edilmesiyle dil devriminin gerçekleştirilmesinde en önemli aşama gerçekleşmiştir. Dilde bu dönem yapılan tartışmalar türdeş bir toplum oluşturma, Türkçeyi ulusun inşa araçlarından biri olarak görülmesi ekseninde devam etmiştir. Toplum yapısının her alanında olduğu gibi dile ilişkin olarak da bilinçli ve müdahaleci bir anlayışın dönemi başlamıştır.

Dil meselesiyle yakından ilgilenen Atatürk 1932 yılında Türk dili Tetkik Cemiyeti'ni kurdu. Cemiyetin amacı "Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmektir" olarak belirlenmiştir. Atatürk döneminde 1932, 1934 ve 1936 yıllarında yapılan 3 dil kurultayında hem dil politikası belirlenmiş, hemde bilimsel bildiriler sunulup tartışılmıştır.

Dil devriminin altında yatan temel fikirler ilk kez I. Türk Dil Kurultayında ortaya konulmuştur. Cumhuriyet öncesi mirası yok sayma bu kurultayda da kendini göstermiştir. Osmanlı'da Türklüğün unutulduğu ve hor görüldüğü, dil devriminin batılılaşmanın asli bir unsuru olduğu, yöneten-yönetilen arasındaki dil farklılığı ve türkçenin Arapça ve Farsça kelimelerden kurtulması gerektiği, milliyetçilik ve Türk dilinin arkaik Avrupa dilleriyle olan ilişkisi ön plandaki konular olmuştur. Özellikle Türk dilinin arkaik dillerle ilişkilendirme çabası bu kurultayda hız kazanmış, Hint-Avrupa Dil ailesi içerisinde yer alması gerektiği, Arapça ve Farsça kelimelerinin asıllarının zaten Türkçe olduğu tezleri savunulmuştur. Bu kurultayın önemli bir diğer özelliği de, halkın anlayacağı ve kullanacağı yeni dili oluşturmak için halka

başvurulması olmuştur. Derleme faaliyeti bir devlet görevi sayılmış, bütün vali ve kaymakamlıklarda söz derleme heyetleri kelimeleri tasnif etmiştir. Gündelik dilde kullanılan yabancı sözlerin Türkçe karşılıkları için radyo ve gazeteler duyurularla halkın Türkçe karşılıklar bulması istenmiştir.

II. Dil Kurultayında öne çıkan aşırı özleştirmedir. Anadolu halkının Türkçesiyle Hint Avrupa dilleri ve Sami dilleri arasındaki ilişkinin ispatı had safhaya ulaşmıştır. Sümerce, Metler dili, Kazan Türkçesi, Maya dili, Mançu dili, Tunguz dili ve Moğolca gibi diller karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve Türk dilinin eskiliğini ispatlamak için aynı kökten ve dil ailesinden geldiği, Türkçeye benzedikleri tezleri ileri sürülmüştür. Kurultayda çabalarının çoğu dili Türkçeleştirme adına Arapça ve Farsça sözcüklerin karşılıklarını bulma faaliyetinden oluşmuştur. Özellikle Türkçe-Osmanlıca cep klavuzları önemli yayınlar arasındadır. Klavuz faaliyeti ile bulunan karşılıklar anket halinde gazetelerde yayımlanmış, cevaplar değerlendirmeye alınarak 1935 yılında cep klavuzu yayınlanmıştır. Bu kurultaydan sonra ilk kurultayın yapıldığı gün olan 26 Eylül tarihi de Dil Bayramı olarak kutlanmaya başlamıştır.

III. Dil Kurultayının esas konusu yeni bir dil ekolü olarak beliren Güneş-Dil teorisi olmuştur. Türk tarih teziyle dil ilişkisinin resmileştiği ve uyumlu hale getirildiği kurultayda ilan edilen teori dil devriminin ikinci safhasını oluşturmuştur. Teori, dile hayat veren esas varlığın ne olabileceği fikri üzerinde duran dil felsefecilerinin güneşin hayat verici bir varlık olarak dile de vücut verebileceği düşüncelerinden hareketle ortaya çıkmıştır. Türk tarih tezi, Türk dil tezi ile güneş dil teorisinin bir araya gelmesiyle, Türk ırkının yaratımı olan kültür nasıl modern dünya uygarlığına kaynaklık etmişse, tüm kültür dilleri de kök dil olarak Türkçeden türemiştir yargısına varılmıştır.

Yeni ismiyle 1936 yılında kurulan Türk Dil Kurumu, Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmek hedefi altında ulus-devlet oluşumunda bir araç olarak kullanılmıştır. Öz Türkçe akımı günümüze kadar tartışılan konular arasında olmuş, 1980'lere kadar kurum bu akımın öncülüğünü yapmıştır. Bu dönemden sonra ise daha çok bilimsel çalışmalar hız kazanmış ve günümüzde de bilimsel eserler yaratmak, Türkçenin zenginleştirilmesi, özleştirilmesi ve yaygınlaştırılması için uğraş vermektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki, Türkiye'de dil çalışmaları her ne kadar Osmanlı Devleti zamanında başlamış olsa da asıl köklü değişiklikler ancak Cumhuriyet döneminde gerçekleşebilmiştir. Modernleşme projesinin ve ulusçuluk politikalarının merkezinde bulunan dil politikaları modern ulus-devlet yapısını oluşturma doğrultusunda gerçekleşmiştir. Bu yapıya uymayan Arap alfabesi ve Osmanlıca adeta atılarak, yerine Latin alfabesi ve türkçe toplumsal yapıya yerleştirilmiştir. Aynı zamanda pratik bir yarar olarak da daha hızlı okuma-yazma öğrenme süreci sağlanmış, eğitim sadece belli bir kesimin yararlanabileceği bir alan olmaktan çıkarılmıştır.

Bu reform süreci özellikle harf reformunun başarısı ile tetiklenmiş ancak bu başarı günümüz şartlarında gözünü batıya dönen ülkemizde sosyal, kültürel, teknolojik dönüşümlerle dilimize yerleşen yabancı kelimelerin istilasından kurtaramamıştır. Özellikle Avrupa Birliği sürecinde ülkemizin karşı karşıya kaldığı uyumlaştırma çabalarıyla da, farklı dil ve lehçelerin toplumsal hayatta, radyo ve televizyonlarda kullanılmasına izin verilmesi dil politikalarının yumuşadığına işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- AKÇURA, Yusuf (1998). " Türkçülüğün Tarihi", İstanbul: Kaynak Yay. I. Basım.
- AKMAN, Şefik Taylan (2011). "Türk Tarih Tezi Bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi Resmî Tarih Yazımının İdeolojik ve Politik Karakteri", Ankara: HÜHFD.
- ALKAN Mehmet Ö. (2009). "Resmî İdeolojinin Doğuşu ve Evrimi Üzerine Bir Deneme", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce C.1 Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası-Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi, Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekinçil, İstanbul: İletişim Yay. 8. Baskı.
- AYGÜL, Hasan Hüseyin (2008). "Türk Modernleşme Sürecinde Dil Olgusunun Sosyolojik Analizi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- CEYHAN, Bayram (2007). "Türk Dil Kurumunun Kuruluş Sürecinde Mecliste ve Basında Dil Tartışmaları", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

DİLMEN, İbrahim Necmi (1936). "Güneş Dil Teorisinin Ana Hatları Hakkında", İstanbul, Devlet Basımevi.
GÖKALP, Ziya (1976). "Türkçülüğün Esasları", Yay. Haz. Mehmet Kaplan, Ankara:Kültür Bakanlığı Yay., MEB Basımevi.
HEİD, Uriel (2001). "Türkiye'de Dil Devrimi", Çev. Nejet Öztürk, İstanbul: IQ Kültür-Sanat Yayınları.
KORKMAZ Zeynep (1974). "Cumhuriyet Döneminde Türk Dili", Ankara:AÜDTCF Yayınları, AÜ Basımevi.
OBA, Ali Engin (1995). "Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu", Ankara:İmge Yayınları, I.Baskı.
SADOĞLU, Hüseyin (2003). "Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları", İstanbul:Bilgi Üniversitesi Yayınları.
SALİHPAŞAOĞLU, Yaşar (2007). "Türkiye'nin Dil Politikaları ve TRT 6", GÜHFD, C. 11, S.1-2.
ŞAVKAY, Tuğrul (2002). "Dil Devrimi," İstanbul, Kurtiş Matbaası, İstanbul, 2002.
ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir (1966). "Fuat Kösearif ve Dilde Tasfiyecilik Cereyanı", Türk Kültürü, S.48.

İnternet Kaynakları

Atatürk'ün Vasiyeti, http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=82:Ataturk'un-Vasiyeti&catid=42:dier-cerikler&Itemid=73, (Erişim Tarihi: 29.03.2012)
Samih Rifat Beyin Kurultayı Açma Nutku, Birinci Gün.
<http://www.tdkkitaplik.org.tr/kurultay01/K010101.pdf>, (27.04.2012)
Türk Dil Kurumu Tarihçesi.
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77,(Erişim Tarihi: 26.04.2012)
I.Türk Dil Kurultayı Tezler, Müzakere Zabıtları, http://www.tdkkitaplik.org.tr/kurultay_01/K010003.pdf, (Erişim Tarihi: 27.04.2012)
II. Türk Dil Kurultayı Tezler, Müzakere Zabıtları, http://www.tdkkitaplik.org.tr/kurultay_02/K020001.pdf, (Erişim Tarihi: 28.04.2012)
<http://www.tdk.gov.tr>
<http://www.tdkkitaplik.org.tr>